

УДК 336.23: 364-624]:[613.6:614.253.1/6

Лариса Курносенко*доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентіві України, к.е.н. доцент***Владислав Сухаренко***директор державного закладу «Спеціалізований (спеціальний)
санаторій «Аркадія» Міністерства охорони здоров'я України»,
аспірант кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентіві України*

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РИЗИКІВ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядаються джерела та структура фінансових ресурсів системи соціального страхування щодо запобігання та компенсації професійних ризиків медичних працівників та стан реалізації повноважень в сфері управління фінансовими ресурсами системи соціального страхування професійних ризиків медичних працівників Фондом соціального страхування України.

Запропоновано механізми удосконалення формування фінансових ресурсів системи соціального страхування професійних ризиків медичних працівників на принципах широкого охоплення всіх категорій медичних працівників програмами обов'язкового соціального страхування; спільної участі працівників і роботодавців у фінансуванні соціального страхування за додаткової участі держави, диференціації страхових внесків в залежності від рівня професійного ризику.

Ключові слова: фінансові ресурси; соціальне страхування; охорона здоров'я; професійний ризик; професійні захворювання; медичні працівники.

Larysa Kurnosenko*Associate Professor of Humanitarian and Social-Political Sciences Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD of Economics, Docent***Vladyslav Sukharenko***Director of the state institution «Specialized (special)
Sanatorium «Arcadia» of the Ministry of Health of Ukraine»,
PhD student of Humanitarian and Socio-Political Studies Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine*

FINANCIAL RESOURCES OF THE SOCIAL INSURANCE SYSTEM OF OCCUPATIONAL RISKS OF MEDICAL WORKERS

The article considers the sources and structure of financial resources of the social insurance system for the prevention and compensation of occupational risks of health workers and the state of implementation of powers in the field of financial resources management of the social insurance system of occupational risks of health workers by the Social Insurance Fund of Ukraine.

In Ukraine, social protection against occupational risks is provided through the use of labor law and social security law. A special form of social protection, which is specifically designed to account for and compensate for social risks of a professional nature, is social insurance.

Occupational risk management of medical workers involves the use of a set of compensatory resources of the social insurance system – insurance benefits, medical and rehabilitation services.

Compensation for occupational risks of health workers in the social insurance system is on a general basis. The legal framework of Ukraine contains a number of laws and bylaws that ensure the implementation of the mechanism of social protection of medical workers, whose work is related to the treatment of patients with socially dangerous diseases on a mandatory basis.

The main source of financial resources of the social insurance system are insurance premiums. Compulsory insurance of medical workers under domestic law is carried out by the employer. The Social Insurance Fund of Ukraine accumulates and distributes financial resources of the social insurance system.

The Social Insurance Fund of Ukraine implements the state task and actively provides social protection for insured persons, including medical workers, in the performance of professional duties.

Indicators of the fund's income and expenditure formation show that the fund's budget has been in deficit for the last three years, the fund's income amounts to no more than 1% of Ukraine's GDP and 8-10% of the state social insurance budget each year. The Fund does not receive any financial income from the placement of temporarily free funds.

The article proposes mechanisms for improving the formation of financial resources of the social insurance system of occupational risks of medical workers on the principles of broad coverage of all categories of medical workers by compulsory social insurance programs; joint participation of employees and employers in the financing of social insurance with the additional participation of the state, differentiation of insurance premiums depending on the level of occupational risk and the degree of compliance with health and safety requirements by health care institutions.

Key words: financial resources; social insurance; health care; occupational risk; occupational diseases; medical workers.

Постановка проблеми. Високі темпи соціально-економічного розвитку країни залежать від здоров'я і трудової активності зайнятих в економіці працівників. Визначну роль у підтримці високих показників здоров'я працездатних громадян відіграє медична галузь, ефективність роботи якої, в свою чергу, залежить від збереження й відновлення здоров'я медичних працівників, трудова діяльність яких знаходиться під впливом великої кількості професійних ризиків.

В Україні соціальний захист від професійних ризиків здійснюється із застосуванням засобів трудового права та права соціального забезпечення (колективні та індивідуальні трудові договори, охорона праці, особливий режим робочого часу, оплата праці, пільги та гарантії у сфері соціального забезпечення). Особливою формою соціального захисту, яка спеціально призначена для обліку та компенсації соціальних ризиків професійного характеру, є соціальне страхування. Управління професійними ризиками медичних працівників передбачає використання набору компенсаційних ресурсів системи соціального страхування (страхових виплат, медичних та реабілітаційних послуг), потрібних для відновлення здоров'я працюючих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиріччя проблематика управління професійними ризиками медичних працівників привернула увагу багатьох науковців та спеціалістів-практиків, серед них Ю. Кундієв, А. Єсіпенко, А. Нагорна, Д. Тимошина, А. Басанець, М. Соколова, А. Гудима, В. Кравчук, Л. Добровольський, В. Горачук та інші. В роботах цих авторів досліджується сутність професійного ризику, висвітлюються фактори і причини його появи, наводяться методи оцінки та регулювання ступеня ризику.

А. М. Нагорна та колектив авторів [1], досліджуючи проблему професійних ризиків в діяльності медичних працівників, підкреслюють, що професійна захворюваність медичного

персоналу обумовлена багатьма чинниками: формальним проведенням медичних оглядів та допуску до роботи осіб, що мають медичні протипоказання; розповсюдженістю самолікування серед медиків; відсутністю стандартизованих вимог до безпеки умов праці та охорони здоров'я медичних працівників; недостатнім ресурсним забезпеченням медичних установ пристроями, лікувально-діагностичним обладнанням, матеріалами та інструментарієм, недосконалою системою управління професійними ризиками медичних працівників тощо.

Незважаючи на поживлення досліджень з даної проблематики в останні роки, яка загострилася в умовах епідемії COVID-19, більшість наукових праць охоплюють аспекти медицини, гігієни та охорони праці і недостатньо висвітлюють можливості фінансової ресурсної бази системи соціального страхування щодо запобігання та компенсації професійних ризиків медичних працівників.

Мета статті – розглянути основні джерела та структуру фінансових ресурсів системи соціального страхування професійних ризиків медичних працівників та надати практичні рекомендації щодо оптимального їх формування.

Виклад основного матеріалу. В Україні найбільшого розвитку набула система загальнообов'язкового соціального страхування професійних ризиків медичних працівників. Базові підстави реалізації права на соціальне страхування встановлює Конституція України, яка нормами ст. 46 і 49 унормовує за рахунок страхових внесків та інших джерел соціального забезпечення компенсувати втрату працездатності громадянам України [2]. Кодекс законів України про працю встановлює право на відшкодування збитків в разі настання професійних ризиків громадянам України, які працюють як наймані працівники, за трудовим договором (контрактом), або як самозайняті, якщо вони застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування [3]. В Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», в ст. 1,4, одним з видів загальнообов'язкового державного соціального страхування виділено страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [4].

Соціальне страхування, як і будь-який інший вид страхування, представляє собою систему акумулювання фінансових ресурсів в спеціально створених для цього організаціях (фондах), призначених для захисту матеріальних інтересів учасників даного виду страхування. Специфіка ресурсів соціального страхування полягає в тому, що вони покликані відшкодувати втрату заробітної плати найманим працівникам в разі настання для них соціальних ризиків втрати працездатності або місця роботи, а також компенсувати витрати на їх лікування та реабілітацію внаслідок хвороб і нещасних випадків.

Основним джерелом формування фінансових ресурсів системи соціального страхування є страхові внески. Обов'язкове страхування медичних працівників за нормами вітчизняного законодавства здійснює роботодавець. Основи законодавства України про охорону здоров'я ст. 77 виділяють медичних і фармацевтичних працівників як таких, які мають право на обов'язкове соціальне страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством, та право на державну соціальну допомогу у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала в результаті виконання професійних обов'язків [5].

Розмір та порядок адміністрування страхових внесків в Україні визначає Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [6].

Світовий досвід організації системи соціального страхування свідчить, що найбільш розповсюдженим способом формування фінансових ресурсів є солідарний – роботодавцями і працівниками. В деяких випадках, в наслідок недоліків системи адміністрування страхових внесків, диспропорцій у функціонуванні національних систем заробітної плати або високого рівня безробіття, держави несуть субсидіарну фінансову відповідальність за стабільне

забезпечення фінансовими ресурсами системи соціального страхування, через її фінансування за рахунок бюджетних коштів.

Відповідно до вимог чинного законодавства, особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) в лікувальних закладах усіх форм власності (наймані працівники), є застрахованими особами, і страхові внески за них сплачують страховальники – роботодавці. Медичні працівники, які є суб'єктами підприємницької діяльності, можуть додатково застрахуватися добровільно від нещасного випадку відповідно ст. 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4].

Рахуючи умови праці окремих категорій медичних працівників, як особливо шкідливі, нормативно-правова база України містить низку законів та підзаконних актів, що забезпечують реалізацію механізму соціального захисту медичних працівників, праця яких пов'язана із лікуванням хворих на соціально небезпечні хвороби в обов'язковому порядку. Це закони України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [7], «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» [8], «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» [9], «Про протидію поширення хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [10], «Про психіатричну допомогу» [11].

Концепція управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року та ліцензійні умови провадження господарської діяльності з медичної практики також містять низку норм щодо обов'язкового страхування професійних ризиків медичних працівників.

Крім компенсації професійних ризиків в системі соціального страхування медичні працівники, згідно національного законодавства, мають право на ряд пільг, які реалізують право медичних працівників на пенсію за віком на пільгових умовах, отримання додаткових виплат до заробітної плати, отримання адресної державної соціальної допомоги, проведення реабілітації за бюджетні кошти тощо. Так, наказом № 768 від 02. 04. 2020 МОЗ визначив перелік медпрацівників, що безпосередньо зайняті у ліквідації епідемії та здійсненні заходів з запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, яким встановлюється доплата [12].

Професійні хвороби виникають в результаті специфічного впливу на організм несприятливих факторів виробничого середовища. Проте їх клінічні прояви часто не мають специфічних симптомів, і лише відомості про умови праці захворілого дозволяють встановити приналежність виявленої патології до категорії професійних хвороб. Лише деякі з них характеризуються особливим симптомокомплексом (тобто сукупністю симптомів, об'єднаних єдиним механізмом розвитку захворювання), обумовленим своєрідними рентгенологічними, функціональними, гематологічними і біохімічними змінами [13].

До професійних захворювань належать такі, які виникли внаслідок професійної діяльності працюючого та зумовлені впливом шкідливих речовин, певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою [14].

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» тлумачить професійне захворювання, як «захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовнюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою» [4].

Перелік професійних захворювань встановлює Кабінет Міністрів України. Так, згідно Постанови КМУ «Про затвердження переліку професійних захворювань» №1662 від 08. 11. 2000 р. , існуючий перелік профзахворювань містить близько 100 найменувань, в т. ч. і такі інфекційні хвороби, як туберкульоз, гепатити, СНІД [15].

За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України в період 2013-2019 років серед медичних працівників кількість професійних захворювань зростало, в основному, за рахунок туберкульозу органів дихання (67,6 % усіх випадків), захворювань алергічного генезу (11,9 %), захворювань шкіри (3,3 %) та сироваточного гепатиту (2,8 %). Професійні

захворювання медичних працівників реєструються здебільшого в закладах МОЗ України (88,7 %) [16].

Постановою КМУ № 394 від 13 травня 2020 року Перелік професійних захворювань було доповнено гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2. В Постанові КМУ наголошується, що виникнення цього профзахворювання можливе внаслідок професійної діяльності медичних та інших працівників, що безпосередньо зайняті в ліквідації епідемії та здійсненні заходів із запобігання поширенню COVID-19 і лікування пацієнтів із захворюванням COVID-19, спричиненим коронавірусом SARS-CoV-2. Також МОЗ визнало COVID-19 особливо небезпечною хворобою згідно з Наказом МОЗ № 521 від 25. 02. 2020.

Відповідно Постанови КМУ від 17. 06. 2020 № 498 «Деякі питання надання страхових виплат у разі захворювання або смерті медичних працівників у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2» медичні працівники, які захворіли на гостру респіраторну хворобу COVID-19 під час виконання професійних обов'язків, або члени сімей таких медичних працівників у випадку їх смерті, мають право на страхові виплати, передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» після визнання захворювання таким, що пов'язано з професійною діяльністю (виробництвом). Таке рішення посилило захист прав та інтересів медичних та інших працівників, які безпосередньо задіяні у ліквідації епідемії та лікуванні пацієнтів із захворюванням на корона вірус [17].

Суб'єктами активної взаємодії щодо реалізації права медичних працівників та членів їх сімей на компенсацію шкоди, заподіяної професійними ризиками, в системі соціального страхування є власне медичні працівники, роботодавці (страхувальники), Фонд соціального страхування України та його територіальні відділення, Державна служба з питань праці та її територіальні відділення.

Фонд соціального страхування України (ФССУ) реалізує державне завдання та активно здійснює соціальний захист застрахованих осіб, у тому числі медичних працівників, під час виконання професійних обов'язків.

На думку Д. А. Ковалевич, «Фонд соціального страхування, як фінансовий інститут, можна розглядати як фінансовий потік та як сферу перерозподільчих відносин. Фонд як фінансовий інститут акумулює фінансові ресурси та використовує їх на надання соціальних послуг та матеріального забезпечення» [18].

Науковці [19, 20, 21], досліджуючи природу фінансів страхових організацій, надають таке визначення фінансових ресурсів страхових організацій, яке на нашу думку, є найбільш вдалим щодо специфіки функціонування Фонду соціального страхування України, як некомерційної самоврядної організації: «фінансові ресурси страхової організації – це сукупність тимчасово вільних коштів, що знаходяться в обігу страхової організації та спрямовуються на здійснення страхової, інвестиційної, фінансової діяльності».

Відповідно до Статуту ФССУ джерелами формування його фінансових ресурсів є: страхові внески; суми фінансових санкцій та адміністративних штрафів за недотримання законодавства про соціальне страхування, доходи від розміщення тимчасово вільних коштів та резерву Фонду, капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників, доходи від реалізації майна Фонду, добровільні внески, дивіденди, отримані від діяльності юридичних осіб, засновником яких є Фонд, асигнування з державного бюджету [22].

Наведені в таблиці 1 показники формування доходів і витрат ФССУ свідчать про можливість фонду щодо фінансування системи соціального страхування професійних ризиків медичних працівників. Бюджет фонду на протязі останніх трьох років є дефіцитним, сума доходів фонду складає щороку не більше одного відсотку ВВП України та близько 8-10% бюджету загальнообов'язкової системи соціального страхування України. Левову

частку (близько 99%) надходжень бюджету ФССУ складають страхові внески страхувальників та застрахованих осіб, жодних надходжень за досліджувані останні три роки від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів, Фонд не отримував.

За 2020 рік до робочих органів виконавчої дирекції ФССУ надійшло та зареєстровано близько 41 тисячі повідомлень про нещасні випадки/гострі професійні захворювання. Порівняно з 2019 роком кількість повідомлень про нещасні випадки/гострі професійні захворювання збільшилась у 7 разів (з 5820 до 40737), кількість повідомлень про нещасні випадки зі смертельним наслідком збільшилась на 25,5% (з 1228 до 1541). Це зумовлено випадками інфікування медичних та інших працівників на COVID-19, роботи яких пов'язані з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження, та які розслідуються як випадки гострого професійного захворювання.

За 2020 рік робочими органами виконавчої дирекції ФССУ зареєстровано 6646 (з них 393 – смертельно) потерпілих від нещасних випадків/гострих професійних захворювань на виробництві (табл. 2). За 2020 рік порівняно з 2019 роком кількість страхових нещасних випадків збільшилась на 51,3 % (з 4394 до 6646), кількість смертельно травмованих осіб зменшилась на 4,1 % (з 410 до 393).

Як видно з таблиці 2 охорона здоров'я відноситься до основних професійно небезпечних галузей економіки – 48,7 % (3238 травмованих осіб, в т. ч. 68 – смертельно). Кількість страхових нещасних випадків у цій галузі порівняно з 2019 роком збільшилась у 13 разів (з 243 до 3238 осіб). Кількість страхових нещасних випадків із смертельним наслідком збільшилась у 13,6 разів (з 5 до 68 осіб). Найбільше за 2020 рік постраждали робітники таких професій: сестра медична (брат медичний) (841), молодша медична сестра (молодший медичний брат) з догляду за хворими (316), молодша медична сестра (санітарка, санітарка-прибиральниця, санітарка-буфетниця та ін.) (257), водій автотранспортних засобів (200), лікар загальної практики-сімейний лікар (200), сестра медична (брат медичний) стаціонару (176).

У 2020 році ФССУ здійснював виплати одноразової допомоги сім'ям медичних та інших працівників закладів охорони здоров'я, які померли від гострої респіраторної хвороби COVID-19, за рахунок наданої, відповідно до постанови КМУ від 20. 05. 2020 № 385, фінансової допомоги із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 та її наслідками на безповоротній основі.

У 2020 році по 36 страховим випадкам сім'ям медичних працівників, які померли внаслідок інфікування гострою респіраторною хворобою COVID-19, виплачено одноразову допомогу, яка призначається в 750-кратному розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого на 01 січня календарного року, тобто по 1576,5 тис. грн на кожну сім'ю. Загальна сума страхових виплат потерпілим (членам їх сімей) внаслідок страхових випадків, спричинених гострою респіраторною хворобою COVID-19, станом на 01. 01. 2021 склала 56754 тис. грн. Також 9 медичним працівникам, яким встановлено інвалідність, здійснено виплати одноразової допомоги на суму 5990,7 тис. грн, із них 6 осіб, які визнані особами з інвалідністю III групи, отримали виплати у розмірі 630,6 тис. грн (350-кратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого на 01 січня календарного року) та 3 особи, яким встановлено II групу інвалідності, у розмірі 735,7 тис. грн (300-кратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

До статутних функцій та обов'язків Фонду соціального страхування України щодо запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаних умовами праці, відноситься розробка форм і методів профілактичної роботи у сфері охорони праці. Одним з дієвих та ефективних заходів профілактики нещасних випадків є процес їх розслідування, мета якого полягає у визначенні конкретних причин, що призвели до нещасного випадку, профзахворювання з метою попередження подібного.

Таблиця 1.

Показники виконання бюджету Фонду соціального страхування України, тис. грн.

Статті бюджету	2018 рік			2019 рік			2020 рік	Відношення планових показників бюджету 2020р. до 2018 р., %
	Бюджет (план), затверджено постановою КМУ від 14. 02. 2018 №70	Виконання, затверджено постановою правління ФССУ від 02. 10. 2020 №19	% виконання	Бюджет (план), затверджено постановою КМУ від 16. 02. 2019 №16	Виконання, затверджено постановою правління ФССУ від 02. 10. 2020 №21	% виконання	Бюджет (план), затверджено постановою КМУ від 29. 01. 2020 №40	
Залишок коштів на початок року	2 383 465	2 383 465,1	100,0	504 845	504 844,8	100,0	460 940	19,3
Доходи:								
Страхові внески страховальників та застрахованих осіб	20 424 073	19 592 519,1	95,9	25 050 748	24 950 371,3	99,6	26 828 737	131,4
Надходження з державного бюджету на виплату допомоги в пільгових розмірах громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	40 279	29 587,8	73,5	73 919	82 261,7	111,3	45 863	113,9
Фінансова допомога ФССУ, яка виділена із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 наслідками для страхових виплат	x	x	x	x	x	x	2 361 062	x
Фінансова допомога ФССУ, яка виділена із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 для страхових виплат медичним працівникам та членам їх сімей	x	x	x	x	x	x	233 322	x
Усього доходів	20 545 106	19 673 452,3	95,8	25 160 727	25 069 032,3	99,6	29 468 984	143,4
Разом коштів з урахуванням залишку коштів на початок року	22 928 571	22 056 917,4	96,2	25 665 572	25 573 877,1	99,6	29 929 924	130,5
Видатки:								
Матеріальне забезпечення та соціальні послуги	12 437 486	11 990 307,8	96,4	15 361 575	14 897 454,2	97,0	17 320 809	139,3
Страхові виплати	8 009 200	7 832 300,6	97,8	8 491 039	8 490 156,8	100,0	9 755 248	121,8
Страхові витрати на медичну та соціальну допомогу	521 859	495 508,4	95,0	538 665	501 162,7	93,0	577 821	110,7
Профілактика страхових випадків	x	x	x	11 301	x	x	11 301	x
Видатки, пов'язані із виконанням обов'язків страховика	47 172	36 009,1	76,3	39 055	33 612,1	86,1	48 865	103,6

Продовження таблиці 1

Витрати на розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем ФССУ	33 522	33 510,9	100,0	33 522	33 503,8	99,9	47 193	140,8
Адміністративно-господарські витрати	1 174 153	1 164 435,8	99,2	1 171 344	1 157 047,6	98,8	1 434 316	122,2
Матеріальне забезпечення та страхові виплати у разі захворювання або смерті у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, в т. ч. медичних працівників та членів їх сімей	x	x	x	x	x	x	704422	x
Усього видатків	22 223 392	21 552 072,6	97,0	25 646 501	25 112 937,2	97,9	29 899 975	134,5
Залишок коштів на кінець року	705 179	504 844,8		19 071	460 939,9		29 949	4,2
В т. ч. резерв коштів	337 942	x	x	19 071	x	x	29 949	8,9

Таблиця 2.

Кількість потерпілих від нещасних випадків/ професійних захворювань, за найбільш травмонебезпечними галузями економіки за 2020 рік [23]

Галузь економіки	Кількість складених актів		У відсотках до загальної кількості	
	Всього	в т. ч. смертельно	Всього	в т. ч. смертельно
Охорона здоров'я	3238	68	48,7	1,0
Добувна промисловість і перероблення кар'єрів	639	30	9,6	0,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	395	51	5,9	0,8
Оптова і роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	254	30	3,8	0,5
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	243	45	3,7	0,7
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	210	19	3,2	0,3
Будівництво	189	44	2,8	0,7
Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	175	7	2,6	0,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	153	10	2,3	0,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	150	19	2,3	0,3
Освіта	148	11	2,2	0,2
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	100	8	1,5	0,1
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	93	10	1,4	0,2

Продовження таблиці 2

Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	90	11	1,4	0,2
Інші види переробної промисловості, ремонт і монтаж машин і устаткування	83	7	1,2	0,1
Виробництво машин і устаткування	76	5	1,1	0,1
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	70	5	1,1	0,1
Надання послуг догляду та соціальної допомоги	50	2	0,8	0,0
Виробництво транспортних засобів	46	2	0,7	0,0
Інші	244	9	3,6	2,3
Усього по Україні	6646	393	100,0	5,9

У 2020 році страховими експертами з охорони праці робочих органах виконавчої дирекції Фонду взято участь у роботі понад 43 тисяч комісій з розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, що у 4,8 рази більше, ніж у 2019 році. Це пов'язано з участю у роботі понад 34 тисяч комісій з розслідування гострих професійних захворювань – випадків інфікування медичних та інших працівників на COVID-19, роботи яких пов'язані з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження. При цьому, тільки у IV кварталі 2020 року було взято участь у роботі 24 тисяч комісій з розслідування гострих професійних захворювань COVID-19, що складає 56% від загальної кількості комісій з розслідування за 2020 рік. У середньому по Україні один страховий експерт з охорони праці брав участь у роботі 11 комісій з розслідування за місяць, збільшення навантаження склало 5,5 рази у 2020 році порівняно з 2019 роком (з 2 до 11 комісій).

У зв'язку із зростанням навантаження кількісні показники профілактичної діяльності страхових експертів з охорони праці у 2020 році суттєво зменшилися. Так, було здійснено понад 7 тисяч перевірок щодо стану профілактичної роботи по створенню здорових та безпечних умов праці на підприємствах (на 2,8 тисяч перевірок, або у 1,9 рази, менше порівняно з 2019 роком).

Зважаючи на збільшення проблемних питань в роботі ФССУ, його правлінням прийнято постанову, якою закріплені пріоритетні завдання фонду та механізми їх реалізації [24].

На нашу думку, рекомендації щодо оптимізації джерел фінансових ресурсів системи соціального страхування професійних ризиків медичних працівників мають включати:

1) створення фонду загальнообов'язкового державного медичного страхування. Завдяки створенню такого фонду держава отримає можливість ефективніше витратити бюджетні кошти, виділені на охорону здоров'я;

2) чіткий розподіл ставки єдиного соціального внеску, яке направлятиметься до Фонду загальнообов'язкового державного медичного страхування на рівні не нижче 10% від ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ). В теперішній час адмініструванням ЄСВ займається Пенсійний фонд України та перерозподіляє його між пенсійною та страховою системами, враховуючи ризики пенсійної системи України, в залежності від ситуації, тобто унормованого співвідношення розподілу не існує;

3) розробку механізму спільної участі працівників і роботодавців у фінансуванні заходів соціального страхування професійних ризиків за додаткової участі держави на основі впровадження накопичувальної страхової системи. Перевагою введення накопичувальної системи є те, що цей крок може стати одним із ключових заходів, який здатен не лише підвищити рівень соціального захисту громадян, а й оздоровити фінансову ситуацію у вітчизняній страховій системі шляхом зростання зацікавленості роботодавців і працівників у

створенні особистих накопичень та підвищення мотивації до офіційного працевлаштування та легалізації доходів.

4) активізацію інвестування тимчасово вільних коштів та резерву фонду в дохідні активи, що в розвинених країнах світу є потужним джерелом формування фінансових ресурсів страхових організацій.

5) розробку програм обов'язкового охоплення всіх категорій медичних працівників заходами соціального страхування. Категорії медичних працівників включають: 1) за типом трудової угоди – на основі контракту, трудового договору, цивільно-правового договору, тимчасові працівники тощо; за видом – безстроковий трудовий договір, строковий тощо; за рівнем посади – інтерни, стажисти, лікарі, адміністративний персонал, середній медичний персонал, молодший медичний персонал, інший персонал тощо;

б) розробку системи диференціації страхових внесків в залежності від рівня професійного ризику. На відміну від існуючої практики відрахування фіксованого відсотку страхових внесків, диференціація передбачає різний відсоток страхових внесків залежно від класу професійного ризику виробництва (перша диференціація), а також рівня травматизму і стану охорони праці на підприємстві (друга диференціація). Перша диференціація передбачає розподіл галузей економіки (видів робіт) за умовними класами професійного ризику виробництва і передбачає сплату підвищеного страхового відсотку за підвищений клас професійного ризику. Друга диференціація передбачає певні надбавки чи знижки до галузевого страхового тарифу за відповідно високі або низькі рівні травматизму, профзахворювання, стан охорони праці на підприємстві. Рівні цих чинників, а відтак відсоток знижки або надбавки (не вище 50 % від страхового тарифу) по кожній галузі економіки (виду робіт), визначають робочі органи виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України. ФССУ також має щорічно переглядати параметри диференціації;

7) розробку системи бонусів (знижки, надбавки) до страхових тарифів для закладів, які дотримуються необхідного рівня охорони праці. Система знижок та надбавок повинна бути гнучкою, а в її основу необхідно покласти рівень показників атестації робочих місць окремого закладу охорони здоров'я. Така система сприятиме спрямуванню на реалізацію заходів безпеки та охорони праці суми заощадженої внаслідок отриманих знижок, примушуватиме роботодавців займатися покращенням умов праці. У питанні профілактики виробничого травматизму значну роль могла б зіграти реалізація Національних та регіональних програм поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища.

Впровадження заходів щодо оптимізації системи страхових внесків, як основного джерела фінансових ресурсів страхової системи, потребує додаткових фінансових витрат закладів охорони здоров'я, як страхувальників. Ці витрати можна здійснювати за рахунок коштів, отриманих від надання платних медичних послуг.

Висновки. Основним джерелом компенсації професійних ризиків медичних працівників в Україні є фінансові ресурси системи загальнообов'язкового соціального страхування. Акумулює фінансові ресурси та використовує їх на надання соціальних послуг та матеріального забезпечення застрахованих осіб, в т. ч. медичних працівників, Фонд соціального страхування України. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів ФССУ показав, що їх лівову частку складають страхові внески страхувальників та асигнування з державного бюджету. Бюджет фонду на протязі останніх трьох років є дефіцитним, сума доходів фонду складає щороку не більше 1 % ВВП України. Передбачені Статутом ФССУ інвестиційні джерела формування фінансових ресурсів, пов'язані із формуванням портфелю цінних паперів і участю у капіталі інших юридичних осіб, керівництвом фонду не використовуються. З огляду на те, що матеріальна компенсація професійних ризиків медичних працівників в системі загальнообов'язкового соціального страхування на загальних підставах є вичерпаною, в статті запропоновані механізми оптимізації джерел формування фінансових ресурсів системи соціального страхування на принципах диференціації страхових внесків в залежності від рівня професійного ризику і ступеню

дотримання вимог охорони праці закладами охорони здоров'я. Подальші наукові розробки відбуватимуться в напрямку удосконалення фінансового механізму функціонування системи загальнообов'язкового соціального страхування України.

Література.

1. Нагорна А. М., Соколова М. П., Кононова І. Г. Професійна захворюваність медичних працівників в Україні як медико-соціальна проблема. *Український журнал з проблем медицини праці*. 2016. № 2. С. 3–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ujrmpr_2016_2_2
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Кодекс законів про працю: Закон України № 322-VIII від 10.12.71 р. ВВР, 1971 р. Редакція від 02. 04. 2020, підстава 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 1105-XIV від 23.09.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1105-14>
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України №2801-XII від 19.11.1992. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України №2464-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2464-17>
7. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України №1645-III від 06.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1645-14>
8. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України №4004-XII від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4004-12>
9. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз: Закон України №2586-III від 05.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text>
10. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України №1972-XII від 12.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1972-12>
11. Про психіатричну допомогу: Закон України №1489-III від 22.02.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
12. Про затвердження Переліку посад медичних та інших працівників, що безпосередньо зайняті у ліквідації епідемії та здійсненні заходів з запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та лікуванням пацієнтів із випадками гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, яким здійснюється доплата в розмірі трьох окладів (тарифних ставок) за березень 2020 року: Наказ МОЗ №768 від 04.02.2020. URL: https://moz.gov.ua/uploads/3/19833-dn_02042020_768.pdf
13. Костюк І. Ф. , Капустник В. А. Професійні хвороби: підручник. 2-е вид. , переробл. і доп. Київ: Здоров'я, 2003.
14. Про затвердження Інструкції про застосування переліку професійних захворювань: Наказ МОЗ №374/68/338 від 29.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-01#Text>
15. Про затвердження переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України № 1662 від 08.11.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1662-2000-%D0%BF>
16. Інформаційний лист (бюлетень) про стан професійної захворюваності серед працюючого населення України за 2013–2019 рр. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xBUgDkYCA8gJ:https://uspp.ua/assets/images/doc/informatsiynyy-lyst-17-09-2020.docx+&cd=8&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
17. Деякі питання надання страхових виплат у разі захворювання або смерті медичних працівників у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19,

спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України № 498 від 17.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498-2020-%D0%BF#Text>

18. Ковалевич Д. А. Проблеми фонду соціального страхування в сучасних умовах. *Гроші, фінанси і кредит*. Вип. I-II (77-78), 2020. С. 149–157.

19. Лаврук Н. А., Русул Л. В. Дослідження фінансових результатів діяльності страхових організацій. Мукачівський Державний Університет. 2018. №15. С. 679–687.

20. Нестерова Д. Фінансові ресурси страхових організацій та напрямки їх розміщення *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Економіка*. 2013. №12. С. 71–75.

21. Доманчук А. І. Формування системи управління фінансами страхових компаній. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №30. С. 60–67.

22. Статут Фонду соціального страхування України: Постанова Правління Фонду соціального страхування України № 12 від 08.02.2017 р. URL: <http://komspir.rada.gov.ua/uploads/documents/30443.pdf>

23. Сайт Фонду соціального страхування України URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index>

24. Програма робіт Фонду соціального страхування України на 2021 рік: Постанова Правління ФССУ № 17 від 25.02.2021 р. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/973478>

References.

1. Нагорна А. М., Соколова М. П., Кононова І. Г. Професійна захворюваність медичних працівників в Україні як медико-соціальна проблема. *Український журнал з проблем медицини праці*. 2016. № 2. С. 3–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ujprmp_2016_2_2

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Кодекс законів про працю: Закон України № 322-VIII від 10.12.71 р. ВВР, 1971 р. Редакція від 02.04.2020, підстава 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 1105-XIV від 23.09.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1105-14>

5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України №2801-XII від 19.11.1992. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України №2464-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2464-17>

7. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України №1645-III від 06.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1645-14>

8. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України №4004-XII від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4004-12>

9. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз: Закон України №2586-III від 05.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text>

10. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України №1972-XII від 12.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1972-12>

11. Про психіатричну допомогу: Закон України №1489-III від 22.02.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

12. Про затвердження Переліку посад медичних та інших працівників, що безпосередньо зайняті у ліквідації епідемії та здійсненні заходів з запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та лікуванням пацієнтів із випадками гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

коронавірусом SARS-CoV-2, яким здійснюється доплата в розмірі трьох окладів (тарифних ставок) за березень 2020 року: Наказ МОЗ №768 від 04.02.2020. URL: https://moz.gov.ua/uploads/3/19833-dn_02042020_768.pdf

13. Костюк І. Ф., Капустник В. А. Професійні хвороби: підручник. 2-е вид., переробл. і доп. Київ: Здоров'я, 2003.

14. Про затвердження Інструкції про застосування переліку професійних захворювань: Наказ МОЗ №374/68/338 від 29.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-01#Text>

15. Про затвердження переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України № 1662 від 08.11.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1662-2000-%D0%BF>

16. Інформаційний лист (бюлетень) про стан професійної захворюваності серед працюючого населення України за 2013–2019 рр. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xBUgDkYCA8gJ:https://uspp.ua/assets/images/doc/informatsiynyy-lyst-17-09-2020.docx+&cd=8&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

17. Деякі питання надання страхових виплат у разі захворювання або смерті медичних працівників у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиною коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України № 498 від 17.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498-2020-%D0%BF#Text>

18. Ковалевич Д. А. Проблеми фонду соціального страхування в сучасних умовах. *Гроші, фінанси і кредит*. Вип. I-II (77-78), 2020. С. 149–157.

19. Лаврук Н. А., Русул Л. В. Дослідження фінансових результатів діяльності страхових організацій. Мукачівський Державний Університет. 2018. №15. С. 679–687.

20. Нестерова Д. Фінансові ресурси страхових організацій та напрямки їх розміщення *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Економіка*. 2013. №12. С. 71–75.

21. Доманчук А. І. Формування системи управління фінансами страхових компаній. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №30. С. 60–67.

22. Статут Фонду соціального страхування України: Постанова Правління Фонду соціального страхування України № 12 від 08.02.2017 р. URL: <http://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/30443.pdf>

23. Сайт Фонду соціального страхування України URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index>

24. Програма робіт Фонду соціального страхування України на 2021 рік: Постанова Правління ФССУ № 17 від 25.02.2021 р. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/973478>